

"İŞ, GÜÇ" ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI DERGİSİ

"IS, GUC" INDUSTRIAL RELATIONS AND HUMAN RESOURCES JOURNAL

2018 Cilt/Vol: 20/Num:3 Sayfa/Page: 47-74

Editörler Kurulu / Executive Editorial Group

Aşkın Keser (Uludağ University)
K. Ahmet Sevimli (Uludağ University)
Şenol Baştürk (Uludağ University)

Özel Sayı Editörü / Special Issue Editor

Prof. Dr. Yusuf Alper

Özel Sayı Sekreteryası / Special Issue Secretariat

Damla Şahin

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Erdem Cam (ÇASGEM)
Yrd. Doç. Dr. Zerrin Fırat (Uludağ University)
Prof. Dr. Aşkın Keser (Uludağ University)
Prof. Dr. Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Sevimli (Uludağ University)
Prof. Dr. Abdulkadir Şenkal (Kocaeli University)
Doç. Dr. Gözde Yılmaz (Marmara University)
Yrd. Doç. Dr. Memet Zencirkıran (Uludağ University)

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Prof. Dr. Ronald Burke (York University-Kanada)
Assoc. Prof. Dr. Glenn Dawes (James Cook University-Avustralya)
Prof. Dr. Jan Dul (Erasmus University-Hollanda)
Prof. Dr. Alev Efendioğlu (University of San Francisco-ABD)
Prof. Dr. Adrian Furnham (University College London-İngiltere)
Prof. Dr. Alan Geare (University of Otago- Yeni Zelanda)
Prof. Dr. Ricky Griffin (TAMU-Texas A&M University-ABD)
Assoc. Prof. Dr. Diana Lipinskiene (Kaunos University-Litvanya)
Prof. Dr. George Manning (Northern Kentucky University-ABD)
Prof. Dr. William (L.) Murray (University of San Francisco-ABD)
Prof. Dr. Mustafa Özbilgin (Brunel University-UK)
Assoc. Prof. Owen Stanley (James Cook University-Avustralya)
Prof. Dr. Işık Urla Zeytinoğlu (McMaster University-Kanada)

Ulusal Danışma Kurulu / National Advisory Board

Prof. Dr. Yusuf Alper (Uludağ University)
Prof. Dr. Veysel Bozkurt (İstanbul University)
Prof. Dr. Toker Dereli (Işık University)
Prof. Dr. Nihat Erdoğan (İstanbul Şehir University)
Prof. Dr. Ahmet Makal (Ankara University)
Prof. Dr. Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)
Prof. Dr. Nadir Suğur (Anadolu University)
Prof. Dr. Nursel Telman (Maltepe University)
Prof. Dr. Cavide Uyargil (İstanbul University)
Prof. Dr. Engin Yıldırım (Anayasa Mahkemesi)
Prof. Dr. Arzu Wasti (Sabancı University)

İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, yılda dört kez yayınlanan hakemli, bilimsel elektronik dergidir. Çalışma hayatına ilişkin makalelere yer verilen derginin temel amacı, belirlenen alanda akademik gelişime ve paylaşım katkıda bulunmaktadır. "İş, Güç," Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 'Türkçe' ve 'İngilizce' olarak iki dilde makale yayınlanmaktadır.

"Is, Güc" The Journal of Industrial Relations and Human Resources is peer-reviewed, quarterly and electronic open sources journal. "Is, Güc" covers all aspects of working life and aims sharing new developments in industrial relations and human resources also adding values on related disciplines. "Is, Güc" The Journal of Industrial Relations and Human Resources is published Turkish or English language.

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited

“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi - © 2000- 2018

“Is, Guç” The Journal of Industrial Relations and Human Resources - © 2000- 2018

İÇİNDEKİLER

YIL: 2018 / CİLT: 20

SAYI: 18. ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ KONGRESİ ÖZEL SAYISI

SIRA	MAKALE BAŞLIĞI	SAYFA NUMARALARI
1	Prof. Dr. Yusuf Alper / Özel Sayı Editörü Sunuş	6
2	Prof. Dr. A. Çiğdem Kirel, Prof. Dr. Yılmaz Özkan, Prof. Dr. Verda Canbey Özgüler, Doç. Dr. M. Çağlar Özdemir, Doç. Dr. Fatma Kocabaş, Doç. Dr. Ekrem Erdoğan Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğrencilerinin Kimlik Algıları ve İşgücü Piyasalarındaki Beklentileri DOI: 10.4026/iscuc.473444	7
3	Arş. Gör. Süheyla Erikli Türkiye’de Aile Dostu Refah Politikalarının Kreş ve Bakımevleri Hizmetleri Açısından Gerekliliği DOI: 10.4026/iscuc.473454	37
4	Dr. Öğr. Üyesi Davuthan Günaydın, Doç. Dr. Çiğdem Vatansever, Ahmet Aktuna Tarım Sektöründe Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliğine Yönelik Tutumları DOI: 10.4026/iscuc.473461	53
5	Prof. Dr. Sevda Demirbilek, Doç. Dr. Şebnem Seçer, Arş. Gör. Duygu Köleoğlu Çalışma Zamanı Kültürünün Tüketim Toplumu Açısından İncelenmesi DOI: 10.4026/iscuc.473598	81
6	Prof. Dr. Fatih Karcıoğlu, Arş. Gör. Ensar Balkaya Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı ve Girişimcilik Niyeti İlişkisi: TRA1 Bölgesi Örneği DOI: 10.4026/iscuc.473601	101
7	Dr. Öğr. Üyesi Ergün Yazıcı Sağlık Politikalarında Değişim ve İstihdam Biçimine Etkisi DOI: 10.4026/iscuc.473602	126
8	Prof. Dr. Güven Murat Dünya’da ve Türkiye’de Neo-Liberal Ekonomi Politikalarının İşgücü Piyasasına Yansımalarına Bakış DOI: 10.4026/iscuc.473606	153

9	Dr. Öğr. Üyesi Ö. Hakan Çavuş Sosyal Politika Bakımından Meslek Edinilmiş Geçici İş İlişkisi DOI: 10.4026/isguc.473608	183
10	Doç. Dr. Hande Şahin Türkiye’de Kolektif İşçi Hareketlerini Sınırlandıran Etkenler DOI: 10.4026/isguc.473609	203
11	Dr. Öğr. Üyesi Menekşe Şahin, Dr. Öğr. Üyesi Gökben Bayramoğlu Kayıt Dışı İstihdam Nedenlerine İlişkin Niteliksel Bir Analiz: Çorum İlinde Kayıt Dışı İstihdam Nedenleri Hakkında İşveren, İşçi ve Kamu Görüşlerinin Değerlendirilmesi DOI: 10.4026/isguc.473610	229
12	Doç. Dr. Sadık Kılıç, Arş. Gör. Büşra Yüksel, Arş. Gör. Ali İhsan Balcı Sendikalar Örgütlenme Stratejisi ile İlgili Ne Yapıyor? TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ Örnekleri DOI: 10.4026/isguc.473614	259
13	Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Kağan Yasım Taşeron (İşçileri) Taş Taşısın: Belediye İşçileri Örneği DOI: 10.4026/isguc.473616	285
14	Doç. Dr. Adnan Küçükali, Uğur Şen Çalışanların Sosyal Sorumluluk ve Çevre Algıları: Sakin Kent (Cittaslow) Uzundere Örneği DOI: 10.4026/isguc.473618	309
15	Prof. Dr. Suat Uğur, Yeşim Özdemir Ev Hizmetleri Alanında Çalışan Yabancı Kadın İşgücünün İncelenmesi: İzmir İli Alan Araştırması DOI: 10.4026/isguc.473619	347
16	Dr. Öğr. Üyesi Bülent Arpat, Prof. Dr. Yılmaz Özkan İşletmelerde Ölçek, Ekonomik Faaliyet Grubu ve Tehlike Sınıfı Değişkenlerinin İş Güvenliği Kültürü Üzerine Etkisi: Metal Sektörü, Denizi İli Örneği DOI: 10.4026/isguc.473620	365
17	Prof. Dr. Yusuf Alper, Öğr. Gör. Duygu Açıık, Arş. Gör. Ulviye Tüfekçi Sosyal Güvenlikte Yeni Yol Arayışı: Risk Temelli Sosyal Güvenlik Anlayışından Herkes için Hayat Boyu Sosyal Güvenlik Anlayışına DOI: 10.4026/isguc.473622	389

TARIM SEKTÖRÜNDE ÇALIŞANLARIN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNE YÖNELİK TUTUMLARI¹

Yrd. Doç. Dr. Davuthan GÜNAYDIN²

Doç. Dr. Çiğdem VATANSEVER³

Ahmet AKTUNA⁴

ÖZET

Tarım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve karmaşıklaşan üretim süreci, çalışanların sağlık ve güvenliğini artan bir şekilde tehdit etmektedir. Diğer yandan tarımsal çalışmanın açık arazide mevsim koşullarının yarattığı zorluklarda ve yüksek fiziksel güç gerektirmesi risk boyutunu arttırmaktadır. Bu çalışmanın amacı tarım çalışanlarının kendi işlerindeki riskleri nasıl algıladıklarını anlamak, çalışma alanlarına özgü ve en uygun iyileştirmeleri hayata geçirmek ve dolayısıyla mesleki sağlık ve güvenlik kültürünün gelişimine katkı sağlamaktır. Bu amaçla çalışmamız, Türkiye'nin en önemli tarım bölgelerinin başında gelen Trakya'daki üreticilerin İSG'ye ilişkin tutum ve algılarını anlamayı ve etkileyen faktörleri incelemeyi hedeflemektedir. Bu maksatla Tekirdağ'daki çiftçilerin mesleki sağlık ve güvenliklerine yönelik bilgi, tutum ve algıları bir soru formu aracılığıyla ölçülmüştür. Bulgulara göre, katılımcıların iş sağlığı ve güvenliğine yönelik tutum ve algıları, demografikler özelliklerin yanı sıra; gelir düzeyi, toplam ekilen arazi büyüklüğü, çalışılan gün sayısı gibi pek çok faktöre göre değişmektedir. İş sağlığı ve güvenliği hakkında bilgilendirilmiş olmak tutum ve algılar ile alınan önlemleri olumlu yönde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, İş Sağlığı ve Güvenliği, Risk Algısı

1 Bu çalışma 18. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresinde sunulan sözlü bildirinin yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş halidir. Çalışmada kullanılan araştırma verileri Ahmet AKTUNA tarafından Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yrd. Doç. Dr. Davuthan GÜNAYDIN danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezinden alınmıştır.

2 Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, dgunaydin@nku.edu.tr

3 Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, cvatansever@nku.edu.tr

4 Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ahmetaktuna@anadolu.edu.tr

FARMERS' ATTITUDES TOWARD HEALTH AND SAFETY ISSUES

ABSTRACT

Developments in agricultural technologies and complicated production processes are increasingly threatening the health and safety of employees. On the other hand, the difficulty created by seasonal weather conditions of agricultural work and the need for high physical stamina increase the occupational risks. The objective of this study is to understand how agricultural workers perceive the risks in their work, to imply best practices, and thus contribute to the development of professional health and safety culture. Our study focuses on the attitudes, knowledge and perceptions of farmers and producers from Thrace – one of the most important agricultural region in Turkey. Knowledge, attitudes and perceptions on occupational health and safety of the farmers were measured through a two – parted questionnaire. According to findings, participants' attitudes and perceptions towards occupational health and safety, besides demographics, are affected by the level of income and by the size of cultivated land. Being informed, participated to a training programme about occupational health and safety affects positively the attitudes and perceptions towards safety and also the precautions.

Keywords: Agriculture, Occupational Health and Safety, Risk Perception

GİRİŞ

Artan nüfusa yetecek boyutta üretimin gerçekleşmesi ve buna bağlı olarak canlı yaşamının sürdürülebilmesinde şüphesiz en önemli unsur tarımsal faaliyetlerdir. Ancak, çoğalan ihtiyaçları karşılamak için klasik tarımsal faaliyetlerden, teknolojik gelişmelerin neden olduğu daha karmaşık üretim tekniklerine geçişle birlikte tarım, çalışanların can sağlığı ve güvenliği için daha riskli çalışma ortamlarının var olduğu bir üretim sistemi haline gelmiştir. Günümüzde tarımsal faaliyetler artık maden ve inşaat sektöründen sonra tehlike riski en yüksek sektör olarak değerlendirilmektedir. Bu durum tarımsal arazilerin merkeze uzak yerlerde bulunması, acil bir durum karşısında bir sağlık personeline ulaşımın zorluğu, teknolojik gelişmelerin neden olduğu karmaşık tarım makineleri ve kimyasal ürün teknolojilerinde yaşanan gelişmeler gibi pek çok nedene dayandırılmaktadır. Tüm bu sorunlar, tarım sektörünün yaşamın sürdürülebilirliğindeki rolü ile birlikte düşünüldüğünde tarım sektöründe çalışan sağlığı ve güvenliği konularının özen ve önemle ele alınması gerektiği gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır. (Sert ve Nazlıoğlu, 2016).

Tarım sektörünün insan yaşamındaki önemi yalnızca yaşamsal ihtiyaçları karşılayan bir faaliyet olmasından kaynaklanmamaktadır. Aynı zamanda istihdamın önemli bir oranı tarım sektöründe karşılanmaktadır. Dünyada toplam işgücünün %28'ini oluşturan yaklaşık bir milyar insan tarım sektöründe çalışmaktadır. Düşük gelirli ülkelerde bu oran %68,1, düşük orta gelirli ülkelerde %39,1, yüksek orta gelirli ülkelerde %22,6, yüksek gelirli ülkelerde ise %3,1'dir (ILO). Bu durum özellikle gelişmekte olan ülkeler için tarım sektörünün hala istihdamda önemli bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Diğer yandan yoksullukla mücadelede de tarım sektörü önemli bir yere sahiptir. Gelişmekte olan 42 ülkede 1981-2003 yılları arasında yapılan araştırmalarda tarımsal üretim kaynaklı %1'lik bir büyümenin en yoksul kesimin harcamalarını ortalama %3,7 oranında arttırdığı tespit edilmiştir. Geri kalan ekonomik faaliyetlerdeki %1'lik büyüme ise yalnızca %0,9'luk bir harcama artışına neden olmuştur (Özertan, 2013: 23).

Tarım sektörü canlı yaşamı ile bu kadar iç içe olmasına karşın, çalışanlarının can sağlığı ve can güvenliği ile ilgili yasal düzenlemeler, uygulamalar ve araştırmalar son derece sınırlı kalmıştır (HSE, 2009). Bunun en büyük nedenleri kuşkusuz, tarımda çalışmanın kendine özgü koşulları, küçük aile işletmelerinin çokluğu, ürün ve üretim alanlarının değişkenliğidir. Diğer yandan, tarım işletmelerine göre çok daha büyük ve kurumsal olan gıda işletmelerinde “gıda güvenliği” için başlayan sistemli çalışmaların

çokluğu dikkat çekmektedir. Bu durum çoğu gıda işletmesinde tüketici memnuniyeti için ürünün güvenliğinin çoğu kez onu üretenin güvenliğinin önüne geçtiğini göstermektedir (Demircan ve Aktaş, 2004).

Tarımsal faaliyetler, çalışanların sağlığını ve güvenliğini tehdit edici pek çok unsuru içermektedir. Bunlar içerisinde özellikle yukarıda da bahsedildiği üzere tarımsal ekipmanların ve teknolojik gelişmeler karşısında karmaşıklaşan yapısı ile kimyasal ürün kullanımında yaşanan artış iş kazaları ve meslek hastalıklarında belirleyici bir yere sahiptir. Diğer yandan tarımsal çalışmanın doğası gereği açık arazilerde mevsimsel koşullar altında ve yüksek fiziksel güç gerektiren aktiviteler nedeniyle pek çok risk taşımaktadır. Bu kapsamda tarımsal faaliyetlerde çalışanlar; araziden, güneşten ve makinalardan kaynaklanan fiziksel tehlikeler ile pestisit, gübre, yakıt ve tozlardan kaynaklanan toksikolojik tehlikeler ile karşı karşıyadırlar. Tarım sektöründe yaşanan iş kazaları ve meslek hastalıkları hakkında yeterli ve doğru bilgiye ulaşma konusunda sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu durum özellikle tarım sektöründe kayıtsız ve ücretsiz aile işçiliği şeklinde çalışma biçiminin yaygın olmasına dayandırılabilir.

Bu çalışmada, tarım çalışanlarının sağlık ve güvenlik risklerini nasıl algıladıkları, bu konudaki bakış açılarını ve aldıkları önlemlerin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Böylelikle Türkiye’de tarım sektöründe çalışan sağlığı ve güvenliği konularına dikkat çekerek tarım sektöründe güvenlik kültürü oluşumuna katkı sağlamak amaçlanmıştır.

TÜRKİYE’DE TARIM İŞGÜCÜ

Ekonomik yapısal dönüşümle birlikte tarım sektörünün, kentleşme ve sanayileşme çabalarına gıda, hammadde ve işgücü desteği sağladığı bilinmektedir. Uygulanan dinamik tarım politikaları vasıtasıyla işgücü produktivitesi artmakta, buna bağlı olarak da ücretler yükselmekte ve yoksulluk azalmaktadır. Ancak bu süreç içerisinde diğer sektörlerin tarımdan daha fazla büyümesi nedeniyle tarımın ekonomi içerisindeki göreceli önemi azalırken kırdan kente göç de artmaktadır. Gelişmiş endüstrilerde sanayi devrimi ile başlayan bu süreçte topraksız çiftçiler, daha iyi yaşam koşulları beklentisi ile fabrikaların kurulduğu bölgelere akın ederek büyük kentlerin oluşmasına neden olmuşlardır. Türkiye’de ise tarımsal işgücünün kente göçü diğer pek çok gelişmiş ülkeden farklı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası hızlanmıştır. Bu durum özellikle 1950 sonrası GSMH’da yaşanan artışın da gerekçesi olarak kabul edilmektedir (Özertan, 2013: 26).

Tarım sektörü Türkiye’de gerek istihdamdaki payı gerekse yarattığı katma değer açısından önemli bir yere sahiptir. 1960 yılında toplam istihdamın %76’sı tarım sektöründe iken bu oran 2017 yılı itibarıyla %20,9’a gerilemiştir (TÜİK, 2017). Her ne kadar yıllar itibarıyla istihdam oranları düşse de gelişmiş ekonomilerle mukayese edildiğinde yine de önemli bir oranda işgücünü barındırdığı görülmektedir. Ancak bu kadar yoğun bir istihdam oranına sahip olmasına rağmen tarımsal faaliyetlerde bulunan bireyler yoksulluk riski ile karşı karşıyadırlar. Türkiye’de en yoksul kesimin önemli bir kısmı tarım sektöründe yer almaktadır. Kent ve kır yoksulluk oranı değerlendirildiğinde 2002 yılında %21,95 olan kent yoksulluk oranı 2009 yılında %8,86’ya düşerken aynı oranlar kırsal yerlerde 2002 yılında %34,48’den 2009 yılında %38,69’a yükselmiştir (TÜİK). Diğer yandan GSYH’nin %8’i tarım sektöründen elde edilmektedir. Tarımsal katma değer Dünya GSYH’sinin %3 ila %6 arasında olduğu değerlendirildiğinde tarımın Türkiye ekonomisi için ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir başka açıdan değerlendirildiğinde ise Dünya’nın 18’inci büyük ekonomisi olan Türkiye, tarımsal katma değerde 9’uncu sıradadır (Çakmak ve Kasnakoğlu, 2016: 17). OECD Ülkeleri içerisinde de Türkiye en yüksek GSYH oranına sahip ülke konumundadır. Bu noktada şunu da vurgulamak gerekmektedir. Ülkelerin gelişmişlik

düzeyleri ile tarım sektörü arasında ters ilişki vardır. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arttıkça tarımın toplam ekonomi içerisindeki payı azalmakta hizmet ve sanayi sektörünün payı artmaktadır.

Tarım Türkiye ekonomisi için önemi bir sektör olmakla birlikte gerçekte çalışma hayatının en sorunlu sektörlerinden biridir. Tarımsal faaliyetlerde %82,2 gibi çok yüksek oranlarda kayıt dışı çalışma bu sektörün en önemli sorunudur. Bu durum özellikle iş kazaları ve meslek hastalıklarına ilişkin gerçek verilerin ve diğer sistematik bilgilerin elde edilmesinde de sorunlara neden olmaktadır. Öte yandan tarımsal istihdamın yalnızca %8,2'sini ücretli çalışanlar oluştururken %47'si ücretsiz aile işçisi statüsündedir. Ayrıca tarım sektörü kadın istihdamının en yoğun olduğu sektördür. Tarımda toplam 6,2 milyon kişi istihdam edilirken bunun 2,8 milyonu kadındır ve bu kadınların %80'i ücretsiz aile işçisi konumundadır. Tarım sektöründe çalışan kadınların %94,7'si kayıt dışıdır (TÜİK, 2017). Diğer yandan tarım çocuk işgücünün de yaygın kullanıldığı bir sektördür. TÜİK 2012 yılı çalışan çocuklar araştırmasına göre çalışan çocukların %44,7'si tarım sektöründedir (TÜİK, 2012).

Öte yandan tarım sektörü mikro ölçekli işletmelerle karakterizedir. Tarımsal faaliyetlerin %36'sı kendi namına %82'si ise 1 ila 9 çalışandan oluşmaktadır (ÇSGB, 2016: 10). Diğer yandan tarımsal faaliyetlerin küçük ve parçalı işletmelerde gerçekleşmesi (Özertan, 2013: 29), tarım ve hayvancılığın birlikte yapılmasından kaynaklanan uzmanlaşma yetersizliği ile modern tarım araç ve gereçlerinin kullanımında bilgi ve sermaye yetersizliği (Doğan, Arslan ve Berkman, 2015: 39) gibi faktörler tarımsal üretimde karşılaşılan sorunlardan bazılarıdır.

TARIM SEKTÖRÜNDE İSG YASAL ARKAPLAN

Tarım sektörü gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde ülkenin en önemli iktisadi faaliyet alanı olmuştur. Buna karşın tarım çalışanlarının korunmasına yönelik yasal düzenlemeler hem içerik hem de kapsam açısından yetersiz kalmıştır. Genel olarak 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun yürürlüğe girdiği 2013 yılına kadar çalışma hayatında iş sağlığı ve güvenliği ancak iş kanunları bünyesinde sınırlı düzenlemelerle ele alınmış, tatmin edici önleyici ve koruyucu tedbirler içermemiştir

Ülkemizde tarım sektöründe dolaylı olarak iş sağlığı ve güvenliğini etkileyen ilk yasal düzenlemelere Osmanlı döneminde rastlıyoruz. İmparatorluğun başat iktisadi sektörü olan tarım çalışanlarını kapsayan ilk düzenleme Adana'da pamuk tarlalarında çalışan işçilere yöneliktir olmuştur. 1833-1840 yılları arasında Adana'yı yöneten İbrahim Paşa tarafından yapılan düzenleme ile çalışanlar açısından dönemin koşullarına göre ileri sayılabilecek haklar getirilmektedir. Ücretlerin arz ve talep doğrultusunda oluşturulacak komisyonca belirlenmesi, günlük dinlenme sürelerinin uzatılması, haftalık 5,5 gün çalışan işçiye 7 günlük ücret ödenmesi ve işçilerin yemek sorunlarına ilişkin yapılan düzenlemelerle dönemin koşullarına göre ileri sayılabilecek haklar getirilmiştir. Hukuki anlamda bir zorunluluk olmasa da bu düzenlemeler 1950'lere kadar varlığını sürdürmüştür (Makal, 2012: 104).

Cumhuriyet döneminde çıkarılan iş yasalarında da tarım çalışanlarına yönelik bir hüküm bulunmadığı gibi, tarım sektörü çalışanları iş kanunlarının kapsamına dahi dahil edilmemişlerdir. 3008 sayılı ilk iş kanunu, uygulama açısından 10'dan fazla çalışanı olan işyerlerini kapsarken, "*Çiftçilik işlerine bu kanunun hükümleri şamil değildir*" hükmü gereği, tarım çalışanları kanunun sağladığı iş sağlığı ve güvenliği hükümlerinden yararlanamamıştır. Gerçekte yasanın yürürlüğe girdiği dönem itibarıyla tarımsal istihdamın en yüksek oranlara ulaştığı ve ülkenin temel sektörü olduğu dönemdir. Daha sonra çıkarılan 931 ve 1745 sayılı Kanunlar'da da tarım çalışanları kısmen kapsama dahil edilmişlerdir. 1475 sayılı İş Kanunu'nda "*tarım sanatları ile tarım aletleri makina ve parçalarının yapıldığı atölye ve fabrikada görülen işler ile tarım işletmelerinde yapılan yapı işleri*" İş Kanunu kapsamına alınırken bunların dışında

kalan tarım işlerinde çalışanlar kapsam dışı bırakılmıştır. 2003 yılında çıkarılan 4857 sayılı Kanun'da da geçmişteki düzenlemeler korunmuş ilave olarak "50'den fazla işçi çalıştırılan tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerlerinde veya işletmelerinde çalışanlar" kanun kapsamına alınmış, bunların dışındaki tarım çalışanları kapsam dışı bırakılmıştır.

Tarım sektörünü de kapsayan çalışan sağlığını ve güvenliğini düzenlemeye yönelik ilk müstakil kanun 2012 yılında yayınlanan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'dur. Kamu ve özel sektör ayrımı gözetmeksizin tüm çalışanlar kanun kapsamına alınmıştır. Kanuna göre, kişinin bulunduğu işyerindeki çalışan sayısı ve işyeri türü kanundan yararlanmasına engel olmayacak, ayrıca Devlet, 10'dan az çalışanı olan işletmelerin iş sağlığı ve güvenliği hizmetleri giderlerini destekleyecektir. Her çalışanın, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili uygulamalardan faydalanması öngörülürken, iş kazalarını ve meslek hastalıklarını önleme adına önceden risk değerlendirmesi yapılması ve çalışanların belli aralıklarla sağlık gözetiminden geçirilmesi hedeflenmektedir (ÇSGB, 2012). Ancak tarım sektöründe kayıt dışı çalışmanın yaygın bir durum olması kanunun tarım sektöründe uygulaması için önemli bir sorun oluşturmaktadır. 2017 yılı verilerine göre tarım sektöründe çalışan erkeklerin %75,6'si kadınların ise %94,7'si kayıt dışıdır. Bu durum kanunun tarım sektörü çalışanları açısından bir anlam taşıyabilmesinin ancak kayıtlılık oranlarının yükseltilmesi ile mümkün olabileceğini göstermektedir. Diğer yandan Türkiye'nin üyesi olduğu ILO'nun 2001 tarihli 184 Sayılı Tarımda İş Güvenliği ve Sağlığı Sözleşmesi'ni hala onaylamadığını belirtmek gerekmektedir.

TÜRKİYE'DE TARIM SEKTÖRÜNDE İŞ KAZALARI VE MESLEK HASTALIKLARI

Tarımsal çalışma, çalışanlar açısından pek çok tehlikeli risk unsuru taşıyan faaliyetlerden oluşmaktadır. Özellikle tarımsal üretim teknolojileri ve kimyasal ürün kullanımında görülen artışlar modern tarımsal üretim yöntemlerinin gelişmesine neden olurken, çalışma ortamının risk düzeyinin artması sorununun da beraberinde getirmiştir. Ancak tarım sektörü çalışanları, genel olarak formel eğitim düzeylerinin düşük olması ve yetersiz mesleki bilgilendirme nedeniyle risk değerlendirmesi yapma ve gerekli önlemleri alma konusunda yetersiz kalabilmektedirler. Tarımsal faaliyetlerin doğası gereği açık arazilerde ve şehir merkezlerine uzak bölgelerde gerçekleştiriliyor olması, çalışanların genel iş sağlığı ve güvenliği risklerini diğer sektörlerle göre daha da arttırmaktadır. Bu durum özellikle acil bir durum karşısında sağlık personeline ulaşmalarını zorlaştırmakta, yaşanan kazaları daha ölümcül kılmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerde bulunan kişiler çalışma ortamı, tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için kullanılan ekipmanlar ile ilaçlama ve gübreleme amacıyla kullanılan kimyasal ürünlerden kaynaklanan pek çok sağlık riski ile karşı karşıyadırlar. Tarım makinelerinin son yıllarda gösterdiği gelişim daha karmaşık ve kullanım tekniği hakkında daha fazla bilgi gerektiren ekipmanların tarımsal faaliyetlerde kullanılmasına neden olmuştur. Fakat çalışanlar bu teknolojilerin neden olduğu riskler ve güvenli kullanımı konusunda yeterli bilgi seviyesine ulaşmamıştır (Yurtlu vd. 2012). Tarım sektöründe İSG'yi tehdit eden başka bir unsur kullanılan kimyasallardır. Özellikle verimliliği arttırmak için son yıllarda yaygın bir şekilde kullanılan pestisit ve suni gübreler tarımsal faaliyetlerde tehlike riskini arttırmaktadır⁵. Pestisitler; akut zehirlenmelere, kanser, sakat doğumlar, sinir sistemi bozuklukları, hormonal sistem bozuklukları, diyabet gibi pek çok hastalığa neden olabilmektedir (Babayiğit, Tekbaş, ve Çetin, 2014: 406). (Ağaçyakan, 2017). Kimyasal ürün kullanımını yaygınlaşmasına karşın, tarım çalışanları kullandıkları

5 2001 yılında Türkiye'de toplam tarım alanı 26,3 milyon hektar kullanılan kimyasal gübre 5.1 milyon tonken, 2015 2,9 milyon hektara gerileyen tarım arazilerine karşın kullanılan kimyasal gübre oranı 5.9 milyon tona yükselmiştir

ürünlerin tehlikeleri konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler. Kullanım esnasında ve sonrasında gerekli tedbirleri almamaktadırlar (Demircan ve Aktaş, 2004).

Türkiye’de yalnızca tarım sektöründe değil bütün sektörlerde yaygın bir şekilde iş kazası ve meslek hastalıkları yaşanmaktadır. Mevcut hali ile de çalışma hayatının en sorunlu alanlarından biridir. 2011 yılında toplam 69 227 iş kazası meydana gelirken 2016 yılında 286 068 iş kazası meydana gelmiştir. Dört kattan fazla bir artışa işaret eden bu durum, aynı zamanda alınan önlemlerin yetersizliğini de ortaya koymaktadır. Tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan iş kazası ve meslek hastalıkları değerlendirildiğinde ise 2011 yılında 380 olan iş kazası sayısının 2016 yılında beş kata yakın bir artış göstererek 1863’e çıktığı görülmektedir. Bu noktada dikkat çeken bir husus, aynı dönem içerisinde kayıtlara geçen meslek hastalığına yakalananların sayısının yalnızca 1 kişi olmasıdır. (http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari). Kayıtların SGK’ya bildirim sonucuna göre oluşturulduğu gerçeği, kayıt dışı çalışmanın yoğunluğu ile birlikte değerlendirildiğinde, gerçekte belirtilen rakamlardan daha fazla sayıda iş kazası ve meslek hastalığının gerçekleşmesi olasılığı değerlendirme yapılırken gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Ayrıca faaliyetlerin genel olarak bireysel ya da aile fertleri ile birlikte yapılması ve tarımsal faaliyet ölçeğinin nispeten küçük olması da değerlendirmede belirleyici olmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerin gerçekleştiği kırsal bölgelerde eğitim seviyesinin düşüklüğü bireylerin sağlık ve risk algularını etkilemektedir. Çakmur (2014)’un Kars ilinde yaptığı tarım çalışanlarının sağlık risklerini belirlemeyi amaçlayan araştırmasında, çiftçiler arasında genel olarak sağlık sorunlarının görece yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri olarak da eğitim seviyelerinin düşük olması gösterilmektedir. Özçırpıcı, Aydın vd. (2017)’in Gaziantep İlinde yaptıkları çalışmada da katılımcıların büyük bir çoğunluğunun tarımsal makinelerinin bakımı konusunda yüksek bir bilgi seviyesine sahipken, tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan tehlikelere karşı yeterli eğitime ve bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir.

Tarım sektöründe iş sağlığı ve güvenliğini etkileyen diğer bir husus kayıt dışı çalışmadır. Sosyal güvenceden yoksunluk sağlık ve güvenlik riskinin artmasına neden olmaktadır. Kayıt dışı çalışmanın pek çok nedeni olmakla birlikte özellikle kadınların ve çocukların ücretsiz aile işçisi olarak faaliyet göstermeleri ve elde edilen gelirin primleri ödemeye yetmemesi en önemli nedenler olarak görülmektedir. Ahiler Kalkınma Ajansı’nın (2014) Niğde’de yaptığı bir çalışmaya katılan tarım çalışanlarının %74’ü primlerin yüksek olması ve bu primleri ödeyecek yeterli gelirlerinin olmaması nedeniyle kayıt dışı çalıştıklarını beyan etmiştir.

Diğer yandan tarım sektöründe çocuk emeğinin yaygın bir şekilde kullanılması iş sağlığı ve güvenliği riskini arttıran başka bir durumdur. Türkiye’de çalışan 890 bin çocuktan yaklaşık yarısı tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım işlerinde çalışan çocuklar yetişkinlere göre daha fazla oranda güneşten, soğuktan, uzun süreli çalışmaktan, tozlardan, kimyasallardan ve ekipmanlardan kaynaklanan risklerle karşı karşıyadırlar (Gülçubuk, 2017: 577). Çocuklar özellikle mevsimlik tarım işlerinde yaygın bir şekilde çalışmaktadır. Bu durum maruz kaldıkları risklerin daha da artmasına neden olmaktadır. Semerci, Emre ve Kavak (2015)’in Türkiye’deki mevsimlik tarım çalışanları arasında yaptığı bir çalışmada mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocukların özellikle bölgesel iklim koşulları, topladıkları tarımsal ürünlerden kaynaklanan alerjik sorunlar, ishal, ağır çalışma koşullarından kaynaklanan fitik, hayvan saldırıları, böcek, yılan ve arı sokmasına maruz kaldıkları, meyve toplama esnasında düşme, el yaralanması hatta kopmasına rastladıklarını belirtmektedirler.

Mevsimlik tarım işleri yalnızca çocuklar değil yetişkin tarım işçileri için de riskler içermektedir. Özellikle ulaşım, barınma ve çalışma koşullarının yetersizliği mevsimlik tarım işçileri için risk oluşturan

faktörlerin başında gelmektedir. Kaya ve Özgülner (2015)'in mevsimlik tarım işçilerinin çalışma koşullarını gözlemek için Mersin ve Adana İllerinde yaptıkları araştırmada, işçilerin çalışacakları yerlere ulaşım sırasında ölüm ve yaralanma ile sonuçlanan kazalara maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Diğer yandan barınmaları maksadıyla kırsal bölgelerde oluşturulan çadır alanlarının çevresel tehlikelere açık, kanalizasyon, içme suyu, banyo vb. temel sağlık ihtiyaçları açısından yetersiz olduğu, çalışanların sosyal güvenceden yoksun ve çok düşük ücretlerle çalıştığı tespit edilmiştir. Ayrıca çalışanlar işten çıkarılma tehdidiyle iş güvenliği önlemleri almadan çalışmaya zorlanmaktadır. Çalışmada dikkat çekilen bir başka husus da kayıt dışı çalışmanın yaygın olması nedeniyle çoğu zaman iş kazası meslek hastalıklarının kayıtlara geçmediği yönündedir.

TARIM ÇALIŞANLARINDA SAĞLIK VE GÜVENLİĞE İLİŞKİN TUTUMLAR

Tutumlar, "Bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir." şeklinde tanımlanmaktadır. Tutum doğrudan gözlenebilen bir özellik olarak değil, bireyin gözlenebilen davranışlarından çıkarım yapılarak o bireye atfedilen bir eğilim olarak görülmektedir. Dolayısıyla tutum; gözlenebilen ortaya konan bir davranış değil, davranışa hazırlayıcı bir eğilimdir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014: 130).

Algı ise, "İnsan beyninin herhangi bir anda deneyimlenen tüm duyuların, anlamlı bir şekilde yorumlanmasına olanak tanıdığı yöntem" olarak tanımlanmaktadır (Ciccarelli ve White, 2016: 115). TDK'ya göre algı, "Bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma" şeklinde tanımlanmaktadır. Mearns ve Flin (1996) tehlikeli iş kollarında risk algısının oluşumuna ilişkin yaptıkları araştırma sonucunda, ölçülen risk ile algılanan risk arasında farklar olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre, objektif fiziksel risklerin varlığından, subjektif olarak farklılaşan ortamda çalışanların algıladığı risk düzeyi bulunmaktadır.

Yukarıda da değinildiği gibi, kaza ve meslek hastalıkları açısından tarım en riskli sektörlerden biri olmasına karşın çiftçi ve üreticilerin kendi sağlıklarını koruma ve güvenli çalışmaya ilişkin tutum ve davranışları ile ilgili araştırmalar oldukça kısıtlıdır. Varolan araştırmalar da, çiftçilerin İSG ye yönelik bilgisinin azlığına ve kendilerini korumaya ilişkin tutumlarının çok olumlu olmadığına işaret etmektedir (HSE, 2009; Baksh, Ganpat ve Narine, 2015; Ogunjimi ve Farinde, 2012). Diğer yandan çoğu zaman tehlikelerin farkında olunmasına karşın, riskli durumların devam etmesi risk algısını etkileyen başka unsurların varlığına işaret etmektedir.

Güneydoğuda tarım işletmelerinde çalışanlarla yapılan bir araştırmaya göre katılımcıların %85,7'sinin haftalık çalışma süresi 45 saatten fazladır. İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili bulgular ise son derece dikkat çekicidir. Katılımcıların %74,7'si işe giriş muayenesi, %85,1'i periyodik muayene yapılmadığını, %82'si iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili eğitim almadığını belirtmişlerdir. Kişisel koruyucu ekipmanlarla (KKE) ilgili olarak, araştırmaya katılanların %48,4'ü iş elbisesi giymekte, %57'si iş eldiveni, %11,3'ü maske kullanmaktadır. Diğer KKE'lerin kullanımı ise son derece sınırlıdır: Araştırmaya katılanların sadece %10'u gözlük, % 8,6'sı ise tıkaç, kulaklık, manşon ve baret kullanmaktadır. Katılımcıların %85,4 gibi büyük bir bölümü sera, tarla, fideleme, paketleme, ilaçlama işlerini yaptıklarını belirttiklerinden diğer sonuçlarla birlikte KKE'lerin kullanımının azlığı sektörde güvenlik kültürünün yetersizliğine gösterge oluşturmaktadır (Sert ve Nazlıoğlu, 2016: 24).

Yurtlu vd. (2012)'nin çiftçilerin tarım makineleri kullanımı risk algılarını ölçmek için yaptıkları bir diğer araştırmada, katılımcılar arasında tarım makineleri kullanımında yeterli bilgi seviyesine sahip olanlar yalnızca %5 dolayında tespit edilmiştir. Orta düzeyde bilgi sahibi olanlar %51, çok kötü ya da yetersiz bilgiye sahip oldukları tespit edilenler ise %45'tir. Bu durum tarım çalışanlarının düşük eğitim

seviyeleri ve tarım makineleri tedarikçilerinin çiftçilere ekipmanlar hakkında yeterli bilgi ve eğitim vermemelerinin bir sonucu olduğu değerlendirilmektedir. Diğer yandan tarımsal ekipman kullanımında kazaya neden olan hususlar basit önlemler ve bilgilendirme ile giderilebilecek düzeydedir. Nitekim Yıldırım ve Altuntaş (2015)'in Tokat ilini kapsayan araştırmalarında kaza geçirenlerin %54'ünün ceket veya gömleklerini, %15'inin de pantolonlarını makinaya kaptırmak suretiyle yaralandıklarını tespit edilmiştir.

Diğer yandan kimyasal ürün kullanımının yaygınlaşmasına karşın, tarım çalışanları kullandıkları ürünlerin tehlikeleri konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler. Kullanım esnasında ve sonrasında gerekli tedbirleri almamaktadırlar. Demircan ve Aktaş (2004)'in Isparta ilinde kiraz üreticileri arasında yaptığı araştırmada, çiftçilerin %41'inin ilaçlama sonrası boş kutuları çevreye attığı, %65,22'sinin ilaçlama esnasında kişisel koruyucu ekipman (KKE) kullanmadığı, %20'sinin önerilen dozdan farklı miktarlarda kimyasal kullandıkları ve son beş yıl içinde ilaç zararlarına bağlı olarak sağlık sorunu yaşayanların oranının %13,04 olduğu tespit edilmiştir. Özalp ve Güldal (2017)'in Adana ili mısır üreticileri arasında yaptığı bir araştırmada ise okuma yazma bilen üreticilerin % 83,3'ü kimyasal gübre ve ilaç kullanımının insan sağlığına zararlı olmadığını düşünürken, lise mezunlarının % 71,4'ü ve üniversite mezunlarının % 75'i, zararlı olduğunu düşünmektedir. Bu durum daha önce de bahsedildiği üzere yetersiz eğitimin İSG'ye yönelik tutum ve algı düzeyini olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Yine Şahin vd.(2010)'in Isparta ili elma yetiştiricileri arasında yaptığı bir araştırmada eğitim seviyesi yükseldikçe bilgi düzeylerinin belirgin bir biçimde arttığı tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan on kişiden yedisinde ilaçlama esnasında ve sonrasında sağlık şikâyetleri olduğu tespit edilmiştir. Ancak görülen şikâyetler bireylerce "doğal etkiler" olarak algılanmakta ve önlem alma gereği duyulmamaktadır. İlaçlama sonrası on kişiden biri ellerini dahi yıkamamaktadır. İlaçlama yapan bireylerin %24'ünün kronik bir hastalığı olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmada da ilaçlama dozunun bilimsel danışmanlık yerine kişisel deneyimlere göre belirlendiği, araştırmaya katılanların yaklaşık yarısı önerilen dozun üzerine çıktığı tespit edilmiştir. Diğer yandan yalnızca çalışanları değil, nihai tüketicilerin sağlığını etkileyen ilaçlama sonrası hasat öncesi beklenilmesi gereken süreye ve boş ilaç kutularının kontrollü imhası kurallarına uyulmadığı hatta başka amaçlarla kendilerinin kullandığı da tespit edilmiştir.

TARIM SEKTÖRÜNDE ÇALIŞANLARIN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ TUTUM ARAŞTIRMASI

Araştırmanın Amacı

Türkiye'de sağlık ve güvenlik risklerinin en çok olduğu sektörlerden birisi olan tarım sektöründe çalışmakta olan çiftçilerin; kendi sağlık ve güvenliklerine ilişkin algı ve tutumlarını etkileyen faktörleri keşfetmek ve bunlarla davranışları arasındaki ilişkiyi açıklamaktır. Bu amaç doğrultusunda, keşfedici bir çalışma olması nedeniyle katılımcıların bilgi, tutum ve algı düzeylerinin ne şekilde farklılaştığına yönelik araştırma soruları oluşturulmuştur. Buna göre:

Katılımcıların bilgi, tutum ve algı düzeylerinin,

Demografik değişkenlere (Cinsiyet, Yaş, Öğrenim durumu, tarımdaki çalışma süresi) göre,

Tarım işinin ölçeğine (ailede çalışan sayısı, toplam ekilen tarım arazisi, yıllık çalışma günü ve yıllık gelir) göre,

İş sağlığı ve güvenliği bilgisine (bilgi sahibi olup olmadığı ve bilgi kaynağı) göre,

Öznel sağlığa (iş kazası geçirip geçirmediği, meslek hastalığı olup olmadığı, sağlık yakınmaları) göre,

Alınan koruyucu önlem türü (ekim-hasat ve ilaçlama) ve düzeyine göre nasıl farklılaştığı araştırılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Örneklem

Araştırmanın evrenini, Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesi sınırları içinde, tarımsal faaliyet gösteren "Çiftçi Kayıt Sistemine" kayıtlı çiftçiler oluşturmaktadır. Tekirdağ Süleymanpaşa Tarım İlçe Müdürlüğünden alınan veriler doğrultusunda Süleymanpaşa İlçe sınırları içerisinde Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı 5054 çiftçi olduğu belirlenmiştir. Toplamda 750 kişi ile görüşülmüş ve 384 kişi araştırmaya katılmayı kabul etmiştir. Buna göre, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 384 tarım işçisi bu çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Ölçüm Araçları

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak anket uygulaması tercih edilmiştir. Yazın taraması sonucunda sektördeki sorunlardan yola çıkılarak iki bölümden oluşan anket formu oluşturulmuş ve 30 çiftçi üzerinde pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ilk bölümünde, kişisel veriler, yürütülen tarım işine ait tanımlayıcı sorular ve İSG konusunda eğitim alıp almadığı, kaza ya da hastalık geçirip geçirmediğine ilişkin sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise, Baksh vd. (2015)'nin geliştirdiği ölçekten derlenerek hazırlanan bilgi, tutum ve algı ölçekleri yer almaktadır.

Bilgi ölçeği; tarımsal faaliyetlerde çalışmakta olan kişilerin iş sağlığı ve güvenliği çerçevesinde sektördeki tehlikeler ve bunlara karşı alınacak olan önlemler hakkında bilgi düzeylerini ölçmeyi amaçlayan ölçek 12 maddeden oluşmaktadır. **Tutum Ölçeği;** tarımsal faaliyetlerde çalışmakta olan kişilerin iş sağlığı ve güvenliği konusundaki tutum ve davranışlarını ölçmeyi amaçlayan ölçek 5 maddeden oluşmaktadır. **Algı ölçeği;** tarımsal faaliyetlerde çalışmakta olan kişilerin yaptıkları mesleğin tehlike algısını ve iş sağlığı güvenliği yasası hakkındaki algılarını ölçmeyi amaçlayan ölçek 5 maddeden oluşmaktadır.

Tüm ölçeklerde katılımcılardan, her bir maddeyi 5 (kesinlikle katılıyorum) ve 1 (kesinlikle katılmıyorum) aralığındaki beşli skala üzerinde kendilerine en uygun seçeneği belirterek yanıtlamaları istenmiştir. 3 ölçeğin örnek maddeleri Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1: Bilgi, Tutum ve Algı Ölçekleri Örnek Maddeleri

Boyut	Madde
Bilgi	Ağır nesnelere kaldırma ve vücudu rahatsız edici pozisyonlarda çalışma vücudumuza olumsuz etkiler yapmaktadır.
	Boş kimyasal kapları evde kullanmanın ne gibi sonuçlar doğuracağı bilinmektedir.
Tutum	Kişisel güvenliğim her şeyden daha önemlidir.
	Çok uzun yıldan beri bu işi yaptığım için bazı güvenlik adımlarını atlayabilirim.
Algı	Tehlikeli bir mesleğim var.
	İşim esnasında kolay bir şekilde kaza yaşayabilirim.

Analiz

Araştırmada elde edilen veriler IBM SPSS 21.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel metotlar kullanılmıştır. Bilgi, tutum ve algı düzeylerinin ölçülmesinde kullanılan ölçekte; bilgi düzeyi, tutum düzeyi ve algı düzeylerinin her birine faktör analizi uygulanarak bu ölçeklerin alt ölçekleri belirlenmiştir. Araştırma sorularına ilişkin değişkenlere ait testlerde; iki grup arasındaki fark için t-testi, ile ikiden fazla grup olduğunda ise tek yönlü varyans analizi - Anova testi kullanılmıştır.

Bulgular

Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan kişilerin demografik özellikleri şu şekildedir: Katılan kişilerin %89'u erkek, %11'i kadınlardan oluşmaktadır, %38'i 44-57 yaş aralığındadır ve %64'ü ilköğretim mezunudur. Tarımsal faaliyet gösteren ailelerde 1-2 kişi çalışanların oranı %41, araştırmaya katılanların yaklaşık %45'inin yıllık geliri 60.000 TL'nin altındadır.

Tarım işine ilişkin tanımlayıcı bulgular

Katılımcıların dâhil oldukları tarım işine ilişkin demografik veriler, Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Tarım işine ilişkin tanımlayıcı bulgular

Değişkenler	Ortalama	Minimum	Maximum	Std. Sapma
Tarım Sektöründe Toplam Çalışma Yılı:	32,00	2	80	16,620
Ailede Tarımsal Faaliyetlerde Çalışan Kişi Sayısı:	2,34	1	15	2,093
Toplam İşlenen Tarım Arazisi (da):	236,87	4	3000	325,825
Yıllık Ortalama Brüt Gelir:	115.534	2.000	1.500.000	152911,138
Yılda Tarımsal Faaliyetlerde Çalışan Gün Sayısı:	160,32	10	365	126,929

Bu veriler gözönünde bulundurulduğunda, tarımsal faaliyetlerin çoğunun küçük işletmelerde ve aile içinde gerçekleştiği görülmektedir. En çok yetiştirilen tarım ürünleri buğday (%95) ve ayçiçeği' (%93) dir. Daha sonra sırasıyla, yem bitkisi (%25) ve kanola (% 20) gelmektedir. Soru formunda, bu madde çoklu seçim sorusu olarak yeraldığından toplam %100'ün üzerine çıkmaktadır.

Tablo 3'de katılımcıların İSG konusundaki bilgilendirmeyi hangi kaynaktan aldıkları sunulmuştur. Bu tabloya göre, İş Sağlığı ve Güvenliği konusunda yapılan bilgilendirmeler büyük ölçüde Tarım İl Müdürlükleri tarafından yapılmaktadır. Bu durum, kamu yerel kurumlarının rolüne ve önemine dikkat çekmektedir. Radyo, TV ve internet birlikte ele alındığında yaklaşık % 17'lik bir kısmı oluşturmaktadır. Bu durum günümüzde internet başta olmak üzere kitle iletişim araçlarının tarım sektöründe çalışanlarca da yaygın olarak kullanıldığını ve İş Sağlığı ve Güvenliği eğitimi konusunda değerlendirilmesi gereken bir kaynak olduğunu göstermektedir. Kooperatiflerin bu konudaki yetersizliği, tarımdaki pek çok diğer sorun gibi iş sağlığı ve güvenliği konusunda da görülmektedir.

Tablo 3: İş Sağlığı ve Güvenliği Bilgi Kaynağı

Kaynak	Frekans (f)	Yüzde (%)
Radyo & Televizyon	31	8,07 %
İnternet	34	8,85 %
Kooperatifler	26	6,77 %
Tarım İl Müdürlükleri	99	25,78 %
Hayır	194	50,52 %
Toplam:	384	100 %

Katılımcıların yalnızca %49'unun iş sağlığı ve güvenliği hakkında bir bilgilendirme aldığı saptanmıştır. İş kazası geçirenlerin oranı %25, meslek hastalığı geçirenlerin oranı ise %22'dir. Tablo 4'e göre

meslek hastalığı geçirmediğini söyleyenlerin oranının yüksekliği (%78) dikkat çekicidir. Bu durum, katılımcıların pek çok rahatsızlıklarını yaptıkları işle ilişkilendirmemeleriyle açıklanabilir.

Tablo 4: Meslek Hastalığı Geçmişi

Meslek Hastalığı	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kas- Eklem Rahatsızlıkları	63	16%
Akciğer, Solunum Yolları Rahatsızlıkları	10	3%
Mide, Bağırsak, Sindirim Sistemi Rahatsızlıkları	15	4%
Dermatolojik(Cilt) Rahatsızlıklar	8	2%
Diğer	2	1%
Hayır	299	78%

Tarımsal Faaliyet Esnasında Alınan Önlemler

Katılımcılara, başlıca tarımsal faaliyetler olan; ekim, hasat ve ilaçlama döneminde alınan önlemler sorulmuş ve veriler Tablo 5 ve Tablo 6'da sunulmuştur. İlaçlama faaliyeti kimyasal riskleri barındırdığı için ayrı bir tabloda gösterilmiştir. Soru formunda, bu maddeler çoklu seçim sorusu olarak yeraldığından toplam %100'ün üzerine çıkmaktadır.

Tablo 5: Ekim ve Hasat Döneminde Alınan Önlemler

Önlemler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Eldiven	273	71%
İklim Koşullarına Uygun Koruyucu Kıyafetler	345	90%
Kabinli Traktör	301	78%
Traktöre Yerleştirilen Devrilme Koruması	40	10%
Hiçbiri, Önlem Almıyorum	7	2%

Tablo 6: İlaçlama Yapılırken Alınan Önlemler

Önlemler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Maske	194	51%
Eldiven	251	65%
Gözlük	133	35%
Koruyucu Kıyafet	136	35%
Hiçbiri, Önlem Almıyorum.	131	34%

Faktör Analizi

Kişilerin bilgi, tutum ve algı düzeylerinin ölçülmesinde kullanılan ölçekte; bilgi düzeylerini, tutum düzeylerini ve algı düzeylerinin her birine faktör analizi uygulanarak bu ölçeklerin alt ölçekleri belirlenmiştir. Birden fazla faktör altında yakın yüklenme değerine sahip olan maddeler analizden çıkarılmıştır. Bilgi ölçeğine uygulanan analiz sonucunda ölçek maddelerinin 2 alt boyutta toplandığı, ölçeğin varyansın %65'ini açıkladığı görülmüştür. Her bir faktör için ayrıca Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Elde edilen alt boyutlar "koruyucu önlem bilgi düzeyi" (4 madde, $\alpha = ,78$) ve "kaza tedbir bilgi düzeyi" (3 madde, $\alpha = ,79$) olarak adlandırılmıştır.

Tutum Ölçeğine uygulanan analiz sonucunda ölçek maddelerinin tek alt boyutta toplandığı, ölçeğin varyansın %61'ini açıkladığı görülmüştür. Elde edilen tek alt boyut "tutum düzeyleri" (4 madde, $\alpha = ,77$) olarak adlandırılmıştır.

Algı Ölçeğine analiz sonucunda ölçek maddelerinin 2 alt boyutta toplandığı, ölçeğin varyansın %91'ini açıkladığı görülmüştür. Elde edilen alt boyutlar "mesleğin tehlike algısı" (3 madde, $\alpha = ,93$) ve "yasa algısı" (2 madde, $\alpha = ,96$) olarak adlandırılmıştır.

Tablo 7: Faktör Analizi

Bilgi Ölçeği	Faktör Ağırlıkları	Faktörün Açıklayıcılığı (%)	α
Faktör 1: Koruyucu Önlem Bilgi Düzeyi		44,391	,78
Çiftçilikte ilaçlama yaparken kimyasal maddelere maruz kalmamak ve sağlığım üzerindeki olumsuz etkileri azaltmak için gerekli önlemleri alıyorum.	,766		
Faktör 2: Kaza Tedbir Bilgi Düzeyi		20,605	,79
Çiftçilikte kazaların hangi sebeplerde gerçekleşebileceğini düşünerek buna göre hareket ediyorum.	,789		
Tutum Ölçeği			
Faktör 1: Tutum Düzeyleri			,77
Kişisel güvenliğim her şeyden daha önemlidir.	,829		
Algı Ölçeği			
Faktör 1: Mesleğin Tehlike Algısı		54,067	0,93
İşimi yaparken sağlığım tehdit altında olabilir.	,957		
Faktör 2: Yasa Algısı		37,635	0,96
İş sağlığı ve Güvenliği Yasası yararlı değildir.	,98		

Değişkenler Arası Korelasyonlar

Değişkenler arası ilişkileri görmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır (Tablo 8). Tablodan da görüleceği gibi iş sağlığı konusunda eğitim almış olma ile hem koruyucu hem de kazalara yönelik bilgi düzeyi arasında anlamlı korelasyon bulunmaktadır. Bilgi düzeyi ile İSG'ye yönelik algı ve tutumlar arasında da olumlu bir korelasyon vardır. Bilgi düzeyi, yasaya yönelik ve mesleğe yönelik algı ve olumlu tutumların artması; ekim, hasat ve ilaçlama döneminde alınan önlemleri de artırmaktadır.

Tablo 8: Değişkenler Arası Korelasyon

	Ort.	SS	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1) Yaş	51,62	13,807	1															
2) Tarımda Top. Çal. Yılı:	32,00	16,620	,845**	1														
3) Ailede Tar. Çalışan Kişi Say.	2,34	2,093	-,129*	-,046	1													
4) Top. Tarım Arazisi (da):	236,87	325,825	-,226**	-,113*	,064	1												
5) Yıllık Ort. Brüt Gelir:	115533,85	152911,138	-,253**	-,125*	,061	,929**	1											
6) Yılda Tar. Çal. Gün Sayı:	160,32	126,929	-,019	,083	,189**	,217**	,293**	1										
7) İş Kazası Geçirme Olma	,2448	,43052	,174**	,224**	,043	,025	-,014	,029	1									
8) Meslek Hastalığı Olma	,2214	,41570	,283**	,326**	,075	-,023	-,034	,023	,353**	1								
9) Çalş. Rahatsızlık Verici Prob. Olma	,4063	,49177	,289**	,314**	,098	-,044	-,068	-,007	,392**	,466**	1							
10) Korumucu Onlem Bilgi Düzeyi	3,8477	,81490	-,132**	-,106*	,106*	,041	,067	,102*	,107*	,038	,003	1						
11) Kaza Tedbir Bilgi Düzeyi	4,6484	,60312	,013	,086	-,077	,142**	,152**	,091	-,036	-,123*	-,145**	,294**	1					
12) Tutum Düzeyi	4,7669	,39254	,038	,050	,031	,076	,115*	,100*	-,113*	,005	-,036	,462**	,556**	1				
13) Yasa Algısı	4,2982	,93818	-,210**	-,169**	,028	,097	,145**	,116*	,022	-,049	-,099	,548**	,362**	,351**	1			
14) Mesleğin Tehlike Algısı	3,6519	,85609	,163**	,207**	-,018	,084	,003	,070	,260**	,202**	,173**	,198**	,228**	,113*	,082	1		
15) Ekim-Hasat Alınan Onlemler	2,4974	,79160	-,200**	-,145**	,041	,149**	,135**	,010	,056	,077	-,031	,458**	,154**	,135**	,318**	,132**	1	
16) İlaçlamada Alınan Onlemler	1,8594	1,63704	-,108*	-,079	,075	,001	,004	,080	,138**	,065	,006	,732**	,305**	,219**	,486**	,253**	,453**	1

*p<,05 , **p<,01.

Değişkenlere Yönelik Anova Bulguları

Değişkenler arasındaki ilişkileri görmek ve değişkenlerin birbirini nasıl açıkladığını bulmak amacıyla t testi ve tek yönlü varyans analizi ANOVA testi yapılmıştır. Yapılan bu çalışma içinde bulguların takibini kolaylaştırmak ve tabloların sayısını optimumda tutmak amacıyla yalnızca anlamlı fark bulunan gruplar gösterilmiştir (Tablo 9 ve 10).

Tablo 9: Bilgi, Tutum ve Algı Değişkenlerini Etkileyen Faktörler (t Testi sonuçları)

		N	Ort.	SS	t	p
Kaza Tedbir Bilgi Düzeyi	Erkek	343	4,7551	,50368	11,656	0,000
	Kadın	41	3,7561	,63256		
Koruyucu Önlem Bilgi Düzeyi	İlköğretim	246	3,7409	,83371	-3,478	0,001
	Ortaöğretim ve Üzeri	138	4,0380	,74598		
Yasa Algısı	İlköğretim	246	4,1687	,93732	-3,669	0,000
	Ortaöğretim ve Üzeri	138	4,5290	,89762		
Koruyucu Önlem Bilgi Düzeyi	İş Kazası Geçirmeyen	290	3,7983	,80885	2,095	0,037
	İş Kazası Geçiren	94	4,0000	,81896		
Kaza Tedbir Bilgi Düzeyi	Hayır	290	4,6609	,57130	-0,712	0,477
	Evet	94	4,6099	,69413		
Tutum Düzeyleri	İş Kazası Geçirmeyen	290	4,7922	,31359	-2,231	0,026
	İş Kazası Geçiren	94	4,6888	,56641		
Mesleğin Tehlike Algısı	İş Kazası Geçirmeyen	290	3,5253	,82326	5,266	0,000
	İş Kazası Geçiren	94	4,0426	,84134		
Kaza Tedbir Bilgi Düzeyi	Meslek hastalığı olmayan	299	4,6878	,56882	-2,417	0,016
	Meslek hastalığı olan	85	4,5098	,69691		
Mesleğin Tehlike Algısı	Meslek hastalığı olmayan	299	3,5596	,80758	4,040	0,000
	Meslek hastalığı olan	85	3,9765	,94391		
Kaza Tedbir Bilgi Düzeyi	Çalışmasına engel sorunu yok	228	4,7208	,50207	-2,867	0,004
	Çalışmasına engel sorunu var	156	4,5427	,71464		
Mesleğin Tehlike Algısı	Çalışmasına engel sorunu yok	228	3,5292	,82522	3,442	0,001
	Çalışmasına engel sorunu var	156	3,8312	,87128		

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 9'dan da görüleceği üzere, "koruyucu önlem bilgi düzeyi" ve "yasa algısı" öğrenim durumu arttıkça artmakta, iş kazası geçirenlerin "koruyucu önlemlere ilişkin bilgi"leri artmakta ancak "tutum"ları negatif olarak etkilenmekte; diğer yandan iş kazası geçiren, meslek hastalığı ve çalışmasına engel durumu olanların tarım sektörüne ilişkin "mesleki tehlike algı"ları yükselmektedir.

Tablo 10: Biyografik Değişkenlere Göre Bilgi, Tutum ve Algı Değişkenleri ANOVA testi

	Kategoriler	N	Ort.	Std.Sapma	F	Sign.
<i>Yaş</i>						
Yasa Algısı	16-29	30	4,7833	,61143	4,681	,000
	30-43	78	4,5577	,86408		
	44-57	146	4,2329	,93064		
	58-61	30	4,3000	,87691		
	62-75	91	4,0275	1,02025		
	76 ve Üzeri	9	4,2222	,97183		
Mesleğin Tehlike Algısı	16-29	30	3,2111	,82343	2,642	,023
	30-43	78	3,6752	,79496		
	44-57	146	3,6598	,82441		
	58-61	30	3,5333	,90380		
	62-75	91	3,7546	,89833		
	76 ve Üzeri	9	4,1481	1,00154		
Tarımda Toplam Çalışma Yılı						
Yasa Algısı	16 Yıl ve Daha Az	80	4,5563	,91400	3,711	,006
	17-33	121	4,3719	,91180		
	34-50	138	4,1667	,88650		
	51-67	39	3,9744	1,11773		
	68 Yıl ve Daha Fazla	6	4,5000	0,83666		
Mesleğin Tehlike Algısı	16 Yıl ve Daha Az	80	3,4542	,90512	3,585	,007
	17-33	121	3,6171	,86459		
	34-50	138	3,6836	,76238		
	51-67	39	3,9316	,94026		
	68 Yıl ve Daha Fazla	6	4,4444	,75031		
Ailede Tarımsal Faaliyetlerde Çalışan Kişi Sayısı						
Mesleğin Tehlike Algısı	Hiç kimse	83	3,6747	,78256	4,283	,000
	1-2 Kişi	160	3,7813	,84348		
	3-4 Kişi	108	3,4938	,82091		
	5 Kişi ve Daha Fazla	33	3,4848	1,10268		
Toplam Ekilen Tarım Arazisi						
Kaza Tedbir	0-99 da	151	4,5475	,61865	3,262	,007
	100-199 da	103	4,6117	,64355		
	200-299 da	43	4,7054	,70226		
	300-399 da	21	4,9683	,10026		
	400-499 da	10	4,6333	,77698		
	500 da ve Üzeri	56	4,8274	,37059		
Yılda Tarımsal Faaliyetlerde Çalışılan Gün Sayısı						
Mesleğin Tehlike Algısı	89 Gün ve Daha Az	147	3,4512	,87220	7,466	,000
	90-179 Gün	89	3,8502	,86750		
	180-269 Gün	40	4,0417	,71686		
	270 Gün ve Daha Fazla	108	3,6173	,79565		

Yıllık Ortalama Brüt Gelir						
Koruyucu Önlem Düzeyi	59999 TL ve Daha Az	172	3,6933	,87153	2,529	,029
	60000-119999 TL	102	3,9632	,74162		
	120000-179000 TL	47	4,0745	,72591		
	180000-239000 TL	14	3,9821	,90120		
	240000-299999 TL	13	3,8846	,74732		
	300000 TL ve Daha Fazla	36	3,8958	,74011		
Kaza Tedbir Bilgi Düzeyi	59999 TL ve Daha Az	172	4,5233	,69723	3,450	,005
	60000-119999 TL	102	4,6961	,52255		
	120000-179000 TL	47	4,7801	,51206		
	180000-239000 TL	14	4,6429	,65976		
	240000-299999 TL	13	4,9231	,14618		
	300000 TL ve Daha Fazla	36	4,8426	,36065		
Tutum Düzeyi	59999 TL ve Daha Az	172	4,6860	,49291	2,922	,013
	60000-119999 TL	102	4,8113	,27349		
	120000-179000 TL	47	4,8777	,25470		
	180000-239000 TL	14	4,8036	,35597		
	240000-299999 TL	13	4,8462	,29823		
	300000 TL ve Daha Fazla	36	4,8403	,24018		
Yasa Algısı	59999 TL ve Daha Az	172	4,1134	1,00011	2,695	,021
	60000-119999 TL	102	4,3922	,93244		
	120000-179000 TL	47	4,5106	,77662		
	180000-239000 TL	14	4,3929	,92359		
	240000-299999 TL	13	4,6154	0,65044		
	300000 TL ve Daha Fazla	36	4,4861	,80610		
İSG Hakkında Bilgi Kaynağı						
Koruyucu Önlem Bilgi Düzeyi	Televizyon	30	4,3250	,67960	19,108	,000
	Radio	1	5,0000			
	İnternet	34	4,3235	,62924		
	Kooperatifler	26	4,2115	,60288		
	Tarım İl Müdürlükleri	99	4,1263	,69746		
	Hayır	194	3,4936	,78788		
Kaza Tedbir Bilgi Düzeyi	Televizyon	30	4,5556	,75472	7,155	,000
	Radio	1	5,0000			
	İnternet	34	4,6275	,79461		
	Kooperatifler	26	4,8846	,26570		
	Tarım İl Müdürlükleri	99	4,8990	,23062		
	Hayır	194	4,5052	,65554		

Tutum Düzeyi	Televizyon	30	4,6917	,48103	2,378	,038
	Radio	1	5,0000			
	İnternet	34	4,7868	,69667		
	Kooperatifler	26	4,8077	,33397		
	Tarım İl Müdürlükleri	99	4,8687	,23240		
	Hayır	194	4,7165	,36990		
Yasa Algısı	Televizyon	30	4,4167	1,17505	8,174	,000
	Radio	1	5,0000			
	İnternet	34	4,7941	,53820		
	Kooperatifler	26	4,6154	,80384		
	Tarım İl Müdürlükleri	99	4,5455	0,73572		
	Hayır	194	4,0206	,98016		
Mesleğin Tehlike Algısı	Televizyon	30	4,1333	,82397	5,628	,000
	Radio	1	1,0000			
	İnternet	34	3,5000	,83384		
	Kooperatifler	26	3,8590	,69393		
	Tarım İl Müdürlükleri	99	3,7542	,80894		
	Hayır	194	3,5378	0,85910		
Ekim-Hasat Döneminde Alınan Önlem						
Koruyucu Önlem Bilgi Düzeyi	0	7	2,6071	1,11670	26,416	,000
	10	30	3,1750	,84881		
	20	133	3,5695	,76769		
	30	193	4,1386	,64137		
	40	21	4,3095	,82880		
Kaza Tedbir Bilgi Düzeyi	0	7	4,3810	,44840	3,253	,012
	10	30	4,5222	,62320		
	20	133	4,5388	,63660		
	30	193	4,7513	,52295		
	40	21	4,6667	,90062		
Tutum Düzeyi	0	7	4,5714	,23780	3,747	,005
	10	30	4,5417	,44568		
	20	133	4,7707	,33996		
	30	193	4,8122	,32278		
	40	21	4,7143	,87780		
Yasa Algısı	0	7	3,8571	1,06904	12,625	,000
	10	30	3,6167	1,12712		
	20	133	4,0414	,97321		
	30	193	4,5648	,78376		
	40	21	4,5952	0,73517		
İlaçlama Yapılırken Alınan Önlem						
Koruyucu Önlem Bilgi Düzeyi	0	131	3,1603	,65711	109,247	,000
	10	49	3,5561	,59570		
	20	49	3,9082	,57440		
	30	53	4,2877	,47887		
	40	102	4,6127	,41271		

Kaza Tedbir Bilgi Düzeyi	0	131	4,3893	,67070	11,060	,000
	10	49	4,6939	,51296		
	20	49	4,7279	,54719		
	30	53	4,7610	,60404		
	40	102	4,8627	,44833		
Tutum	0	131	4,6889	,36702	5,651	,000
	10	49	4,6582	,39428		
	20	49	4,7347	,36943		
	30	53	4,8821	,31624		
	40	102	4,8750	,43337		
Yasa Algısı	0	131	3,7634	,96143	29,796	,000
	10	49	4,0714	,96825		
	20	49	4,4592	,76265		
	30	53	4,5283	,92723		
	40	102	4,8971	0,42993		
Mesleğin Tehlike Algısı	0	131	3,3740	,82382	7,301	,000
	10	49	3,5238	,62361		
	20	49	3,8095	,78764		
	30	53	3,9057	,89724		
	40	102	3,8627	,90148		

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 10'a göre gençlerin ve dolayısıyla tarım sektöründe kıdemi daha az olanların İSG yasasına daha duyarlı olduğu sonucu çıkmaktadır. İSG hakkındaki bilgilendirmenin olup olmaması ve kaynağı ise hem bilgi hem tutum hem de algıyı etkilemektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Tarım sektöründe çalışanların iş sağlığı ve güvenliğine yönelik bilgi, tutum ve algı seviyelerini değerlendirmeye yönelik olarak yapılan bu çalışmada, pek çok faktörün, kişilerin koruyucu önlem bilgi düzeyi, kaza tedbir bilgi düzeyi, tutum düzeyi, yasa algısı ve mesleki tehlike algısını etkilediği tespit edilmiştir.

Öncelikle cinsiyet, yaş, eğitim ve gibi demografik değişkenler açısından değerlendirildiğinde tarım çalışanlarının koruyucu önlem bilgi düzeyi, kaza tedbir bilgi düzeyi, tutum düzeyi, yasa algısı ve mesleki tehlike algısının değiştiği görülmektedir. Kişilerin kaza tedbir bilgi düzeyleri cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Kadınların kaza tedbir bilgi düzeylerinin erkeklere göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebi olarak da tarım makinelerinin kullanımının iş kazası geçirme riskini artırması, erkeklerin kadınlara göre tarım makineleriyle daha fazla çalışmalarından ve erkeklerin genel olarak daha ağır işleri yapmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Yaş ve dolayısıyla meslekte çalışma yılı açısından değerlendirildiğinde; gençlerin yasa algılarının yaşlılara göre daha yüksek olduğu buna karşın yaşlıların mesleğin tehlike algısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Eğitim seviyesi açısından yapılan değerlendirme ise ilköğretim düzeyinden daha üst düzeylere çıktıkça kişilerin koruyucu önlem bilgi düzeyi ve yasa algısının arttığı tespit edilmiştir.

Diğer yandan tarımsal faaliyetin ölçeği de bilgi tutum ve algı düzeyinin farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda işlenen arazinin büyüklüğü, gelir durumu ve yıl içinde çalışılan gün sayısı da

belirleyici unsurlar olarak görülmektedir. Daha fazla tarım arazisine sahip kişilerin kazalara karşı alınması gereken tedbirler hakkındaki bilgilerinin, daha az tarım arazisi işleyen kişilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Gelir düzeyi arttıkça kişilerin koruyucu önlem bilgi düzeyleri, kaza tedbir bilgi düzeyleri, tutum düzeyleri ve yasa algıları artmaktadır. Kişilerin tarımsal faaliyetlerde bir yılda çalışılan gün sayısının artması meslek algılarını arttırmaktadır. Daha çok çalışan kişiler çalışma ortamında daha fazla risk altında bulunacağından bu durumun mesleki tehlike algısını etkilediği düşünülmektedir.

İş sağlığı ve güvenliği bilgi düzeyi ve bilginin kaynağı bilgi, algı ve tutum düzeyinin tüm alt faktörlerini etkilemektedir. İş sağlığı ve güvenliği hakkında hiçbir bilgi almayan kişilerin bu konuda bilgi alan kişilere göre bilgi, tutum ve algı düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bilginin kaynağı açısından değerlendirildiğinde ise; Tarım il müdürlüklerinden bilgi alan kişilerin kaza tedbir bilgi düzeyleri ve tutum düzeyleri, televizyondan bilgi alan kişilerin koruyucu önlem bilgi düzeyleri ve meslek algıları, internetten bilgi alan kişilerin ise yasa algıları diğer kaynaklardan bilgi alan veya hiç bilgi almayan kişilere göre daha yüksektir. İş sağlığı ve güvenliği konusunda yapılan bilgilendirmeler büyük ölçüde Tarım İl Müdürlükleri tarafından yapılmaktadır. Bu durum, kamu yerel kurumlarının rolüne ve önemine dikkat çekmektedir. Radyo, TV ve internet birlikte ele alındığında yaklaşık % 17'lik bir kısmı oluşturmaktadır. Bu durum günümüzde internet başta olmak üzere kitle iletişim araçlarının tarım sektöründe çalışanlarca da yaygın olarak kullanıldığını ve iş sağlığı ve güvenliği eğitim ve bilgilendirmeleri için uygun bir mecra olduğunu göstermektedir.

Öznel sağlık durumu açısından elde edilen bulgulara göre de daha önce bir iş kazası geçirip geçirilmeme durumu kişilerin koruyucu önlem bilgi düzeyi, tutum düzeyi ve meslek algılarının farklılaşmasına neden olmaktadır. Daha önce iş kazası geçirmiş olan kişilerin, iş kazası geçirmemiş kişilere göre koruyucu önlem bilgi düzeyleri ve mesleğin tehlike algıları daha yüksektir. Bu noktada araştırmanın dikkat çeken bir başka bulgusu, daha önce iş kazası geçirmiş bireylerin tutum düzeylerinin daha düşük olduğunun saptanmasıdır. Yine tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan kalıcı meslek hastalığına yakalanan bireylerin meslek hastalığı geçirmemiş bireylere nazaran mesleki tehlike algısının yüksek olmasına rağmen kaza tedbir bilgi düzeylerinin daha düşük olması, meslek hastalığı olan kişilerin meslek hastalığı olmayan kişilere göre tarımsal faaliyetlerde yaşanabilecek kazalara karşı daha az tedbir almaları dikkat çekmektedir.

Ekim, ilaçlama ve hasat dönemlerinde alınan koruyucu önlem türü ve düzeyi de bilgi, algı ve tutum düzeyini etkilemektedir. Bireylerin bu dönemlerde aldıkları önlem arttıkça koruyucu önlem bilgi düzeyleri, kaza tedbir bilgi düzeyleri, tutum düzeyleri ve mesleğe ilişkin tehlike algıları artmaktadır.

Çalışmamız, çok az araştırmanın yapıldığı tarım sektöründe iş sağlığı ve güvenliği konusunda yapılan çalışmalar içinde bilgilendirme/egitimin rolünü vurgulayarak önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir. Aynı zamanda bu çalışma risk algısı ve güvenliğe yönelik davranış arasındaki ilişkinin varlığı tarım sektörü açısından da doğrulanmıştır. Türkiye'de yapılan bir çalışmaya göre güvenlik kültürünün yerleşmesinde öncül nitelikte olan güvenli davranış ile risk algıları arasında anlamlı bir ilişki görülmüştür (Aytaç vd., 2016). Çalışmanın en önemli kısıtı, kuşkusuz coğrafi olarak tek bir tarımsal alandan veri toplanmasıdır. Verilerin, kişisel beyana (self-reporting) dayalı olarak alınması da ikinci kısıtı olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın bulgularına dayanarak, tarım sektörünün iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının yerleşmesini zorlaştıran pek çok sorun alanı tespit edilmiştir. Özellikle tarım sektöründe çalışanların eğitim seviyesinin düşük olması, yaş ortalamasının yüksek olması, İSG eğitimlerinin yetersiz olması, kayıt dışı istihdamın yüksek olması, ücretsiz aile işçiliğinin yaygın olması ve tarım işletmelerinin büyük bir kısmının kendi hesabına ya da aile işletmelerinde çalışanlardan oluşması en önemli sorunlar olarak görülmektedir. Diğer yandan, tarımsal çalışmanın doğası gereği acil bir durum karşısında sağlık personeline ulaşmanın zorluğu kazalar sonucunda ölüm ve yaralanma riskini arttırdığı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaçyakan, T. (2017), http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2016/08/Kimyasal-Gubre-Kullan%C4%B1m%C4%B1n%C4%B1n-Cevresel-Etkileri-ve-Cozum-Onerileri_Tugba-Agacayak.pdf (Erişim Tarihi: 11.07.2017).
- Ahiler Kalkınma Ajansı (2014), Tarım Sektöründe Kayıt Dışı Çalışma: Niğde İli, <http://investinnigde.com/assets/dbbackups/Tarim%20Sektorunde%20Kayit%20Disi%20Calisma%20Nigde%20ili.pdf> (Erişim Tarihi: 15.09.2017).
- Ahioglu, S. S. (2008), *Tarım Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi*. ÇSGB.
- Akgün, C. (2001), *Tarım İlaçları Sektör Araştırması*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Aytaç S., Özok A. F., Yamankaradeniz N., Akalp G., Çankaya O., Gökçe A, Tüfekçi U, (2016), İSG Kültürü Oluşmasında Metal Sanayinde Çalışan Kadınların Risk Algısı Üzerine Bir Araştırma, Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi 5 (ÖS: Ergonomi), 59-67.
- Babayiğit, M. A., Tekbaş, Ö. F., ve Çetin, H. (2014), *Zararlılarla Mücadelede Kullanılan Pestisitlerin Halk Sağlığına Etkileri ve Korumaya Yönelik Önlemler*, Preventive Medicine Bulletin, 13(5), s. 405-412.
- Baksh, K., Gampat, W., ve Narine, L. (2015), *Farmers' Knowledge, Attitudes and Perceptions of Occupational Health and Safety Hazards in Trinidad*, Journal of Agricultural Extension and Rural Development, s. 221-228.
- Çakmak, E. H., ve Kasnaoğlu, H. (2016), *Tarım Raporu*, Türkiye İhracatçılar Meclisi, İstanbul.
- Çakmur, H. (2014), Health Risks Faced by Turkish Agricultural Workers. *Scientific World Journal*.
- Ciccarelli, S. K., ve White, J. N. (2016), *Psikoloji Bir Keşif Gezintisi*, Çev.D. N. Şahin, 3. baskı, Nobel Yayınevi, Ankara.
- ÇSGB, www.csgb.org.tr
- ÇSGB. (2012). *6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu*, <https://www.csgb.gov.tr/media/2052/6331.pdf> (Erişim Tarihi: 9.12.2017)
- ÇSGB. (2016), *Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Rehber*, ÇSGB, Ankara.
- Demircan, V., ve Aktaş, A. R. (2004), *Isparta İli Kiraz Üretiminde Tarımsal İlaç Kullanım Düzeyi ve Üretici Eğitiminin belirlenmesi*, Tarım Ekonomisi Dergisi, Sayı 9.
- Doğan, Z., Arslan, S., & Berkman, A. N. (2015, Cilt 8 (1)). Türkiye'de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, s. 29-41.
- Gülçubuk, B. (2017), *6331 Sayılı Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Tarımda Çalışanlar İçin Bir Şey İfade Eder mi?* International Journal of Social Sciences and Education Research, 3(2), s. 573-582.
- HSE. (2009), Understanding and Influencing Farmers' Attitudes, <http://www.hse.gov.uk/research/rrpdf/rr700.pdf> (Erişim Tarihi: 15.12.2017)
- ILO.http://www.ilo.org/ilostat/faces/wcnav_defaultSelection;_LOSTATCOOKIE=qiygCAAeWMVRYt9DZCNT6QV-YoPQew6u0p0cg3xGzMMWTSr7XZzf8!-372809878?_afLoop=411023154367578&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D411023154367578%26 (Erişim Tarihi: 11.09.2017).
- Kaya, M., ve Özgülner, N. (2015), *Mevsimlik (Gezici/Geçici) Tarım İşçilerinin İki yerleşim Birimindeki yaşam Koşulları ve Sağlık Durumlarına Niteliksel Bakış*, Türk Public Health, 13 (2).
- Kağıtçıbaşı, Ç., ve Cemalcılar, Z. (2014), *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar*, 16. basım, Evrim Yayınevi, İstanbul.
- Makal, A. (2012), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri, Çalışma İlişkileri Tarihi* içinde Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Mearns, K ve Flin, R (1996), *Risk Perception in Hazardous Industries*, The Psychologist 9.
- Ogunjimi S.I. ve Farinde A.J.(2012), Farmers' Knowledge Level of Precautionary Measures in Agro -Chemicals Usage on Cocoa Production in Osun and Edo States,

- Nigeria International Journal of Agriculture and Forestry; 2(4), 186-194.
- Özalp, B., ve Güldal, H. T. (2017), *Tobum, Kimyasal Gübre ve İlaç Kullanımı Açısından Mısır Üreticilerinin Çevre ve İnsan Sağlığı Üzerine Duyarlılığı: Adana İli Örneği*, Tarım Ekonomisi Dergisi, 23(1).
- Özcirpici, B., Aydın, N., Ölmez, C., ve Sarı, D. (2017), *One-year Incidence of Occupational Accidents Among Agricultural Workers in Oğuzeli, Turkey*, The International Electronic Journal of Rural Remote Health Research, Education, Practice and Policy, 17: 3950.
- Özertan, G. (2013), *Türkiye'de Tarım Sektöründe Yapısal dönüşüm ve Teknoloji Kullanımının Rolü*. http://www.econ.boun.edu.tr/public_html/RePEc/pdf/201301.pdf (Erişim Tarihi: 17.11.2017).
- Semerci, P. U., Emre, E., ve Kavak, S. (2015), *Seasonal Agricultural Work In Turkey, Survey Report*. International Humanitarian Aid.
- Sert, Ö., ve Nazlıoğlu, A. (2016), *Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Genel Yayını (44)*.
- SGK. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari (Erişim Tarihi: 26.08.2018)
- TÜİK . (2012). *Haber Bülteni*. Sayı: 13659.
- TÜİK. (2017). *Haber Bülteni*. Sayı: 24632.
- TÜİK. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 (Erişim Tarihi:12.12.2017)
- Yıldırım, C., ve Altuntaş, E. (2015), *Tokat İlinde Traktör Ve Tarım Makinaları Kullanımından Kaynaklanan İş Kazalarının İş Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 32(1), s. 77-90.
- Yurtlu, Y. B., Demiryürek, K., Bozoğlu, M., ve Ceyhan, V. (2012), *Çiftçilerin Tarım Makineleri Kullanımına İlişkin Risk Algıları*, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 49(1), s. 93-101.